

Odborný článok

Akrasia a právo

Miroslava Klečková

Miroslava Klečková pôsobí na Katedre ústavného práva a teórie práva Právnickej fakulty Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici.

Abstrakt

Akrasia je filozofický koncept, ktorý je zvyčajne používaný v súvislosti s konaním vykazujúcim známky nedostatočnej sebakontroly či tiež konaním, ktoré odporuje racionálnemu úsudku svojho pôvodcu (konateľa), pričom rozhodnutie vedúce k takémuto konaniu je vedomé a nie je podmienené nijakou formou nátlaku. Je teda zrejmé, že *akrasia* je dôležitým aspektom diskusie o možnostiach ľudskej racionality a zároveň je i podnetom úvah o determinantoch vedúcich ku konaniu protikladnému nášmu racionálnemu úsudku. Prejav *akratického* konania je možné identifikovať u jedincov s disocálnou poruchou osobnosti. Keďže táto porucha osobnosti je pomerne zásadným faktorom antisociálneho správania, je možné *akrasiu* vnímať ako zaujímavú tému aj v oblasti práva. Text sa zároveň zameriava na teoretické úvahy Stephena J. Morsea týkajúce sa relevance nedávnych objavov na poli neurovedy nielen pre porozumenie *akrasie*, ale aj v súvislosti s ich možnými konkvenciami v práve.

Kľúčové slová: *akrasia*, právo, neurovedy, disocálna porucha osobnosti, zodpovednosť

Abstract

Akrasia is a philosophical concept used in relation to human actions manifesting insufficient self-control or actions that contradict the rational judgment of their originator (performer), while the decision leading to such actions is conscious and not conditioned by any form of coercion. Therefore, it is evident that *akrasia* is an essential factor in the discussion of human rationality and, at the same time, serves as a stimulus for reflection on the determinants that lead to actions contrary to our judgment. Manifestations of *akratic* behaviour can be identified in individuals with dissocial personality disorder. Since this personality disorder is a crucial factor in antisocial behaviour, *akrasia* can also be perceived as an interesting topic in the field of law. Finally, the paper focuses on the theoretical considerations of Stephen J. Morse regarding how recent neuroscientific discoveries relevant to understanding the problem of *akrasia* might be reflected in law and what the consequences may be.

Key words: *akrasia*, law, neuroscience, dissocial personality disorder, responsibility

Úvod

Vzťah medzi porušením právnej normy a mierou zodpovednosti za toto porušenie je obvykle interpretovaný z perspektívy zohľadňujúcej fenomén slobodnej vôle. Slobodná vôľa, ako podmienka samostatnej regulácie realizácie vlastných preferencií, je totiž zväčša nazeraná ako predpoklad umožňujúci uloženie sankcie za porušenie normy. Ide tiež o fenomén, od ktorého sa, hoci nepriamo, odvodzuje regulatívna funkcia práva a potreba mocensko-právnych mechanizmov schopných modifikovať, potláčať či eliminovať prejavy ľudskej svojvôle. Zdá sa teda, že naše chápanie práva je podmienené tzv. paradigmou slobodnej vôle, bez akceptácie ktorej by došlo k podstatnej transformácii významu a pôsobnosti práva.

Teoreticky môže byť vzťah medzi slobodnou vôľou a mierou zodpovednosti za porušenie stanovenej normy komplikovaný možnosťou existencie konania, o ktorom predpokladáme, že je konaním vedomým a zámerným, no zároveň je v rozpore s racionálnym úsudkom jeho pôvodcu. Uvažujeme teda o určitom paradoxe, kedy je konanie hodnotené jeho vykonávateľom ako nesprávne, nevhodné či neželané a eventuálne vedúce i k negatívnym dôsledkom zrozumiteľným už pred rozhodnutím smerujúcim k tomuto konaniu, no napriek tomu sa jeho aktér k nemu odhodláva. Toto konanie nie je podmienené vonkajším donútením ani mentálnou nespôsobilosťou vo vzťahu k posúdeniu jeho následkov. Tým by, podľa Aristotela, takéto konanie naplnilo predpoklady, na základe ktorých ho môžeme hodnotiť ako dobrovoľné.¹ V oblasti filozofie sa o tomto probléme diskutuje ako o probléme tzv. *akratického konania*, či *akrasie*.² Zjednodušene je ho možné popísať ako konanie protikladné voči tomu, čo je aktérom konania považované za správne.³ Predstavuje zaujímavý problém morálnej filozofie, no jeho interpretácia je poznačená rôznorodosťou v chápaní jeho podstaty, ako i možných príčin. Táto rôznorodosť, reflektovaná v prvej časti tohto textu, môže síce na prvý pohľad vyzeráť ako filozofická dišputa zaujímavá svojim obsahom len pre úzky okruh záujemcov, v skutočnosti ale naznačuje problematickosť snáh o praktické riešenie problému akratického konania. Na to, že akratické konanie nemusí byť len filozofickým problémom, ale môžeme ho, hoci s istým rizikom simplifikácie, považovať i za problém právny, sa pokúsim poukázať prostredníctvom konkretizácie *akratickosti* v spojitosti s disocálnou poruchou osobnosti, ktorej symptomatika zahŕňa okrem iného i výraznú mieru porušovania spoločenských a právnych noriem. V súvislosti s týmto si môžeme kľásť otázku, aká by mohla, či mala byť reakcia spoločnosti, ktorá má k dispozícii nástroje na to, aby identifikovala jedincov majúcich predpoklady k takémuto

¹ ARISTOTELES. *Etika Nikomachova*. 5. vydanie. Praha: Rezek, 2021, 1109b30-35.

² Termín pochádza z gréčtiny a vznikol zo slova *ἄκρατος*, v ktorom sa spája predpona *ἄ*, čiže zápor vyjadrujúce *alpha privativum* so slovom *κράτος*, čo znamená *byť silným, mocným, držať nadvládu*; vo vyjadrení označujúcim vzťah k osobe znamená *byť pánom niekoho*; v spojení s vecou *ovládnúť, podmaniť si, zmocniť sa, zabezpečiť*, a napokon aj *poslúchnuť* či *udelieť príkaz* (WHITON, James Morris, SCOTT, Robert, LIDDELL, Henry G. *A lexicon abridged from Liddell and Scott's Greek-English lexicon*. 17. vydanie. Boston: Ginn brothers, 2018, s. 392.).

³ Viz napr. DAVIDSON, Donald. How is Weakness of the Will Possible?. In: DAVIDSON, Donald. *Essays on Actions and Events: Philosophical Essays Volume 1*. 2. vydanie. Oxford: Clarendon Press, 2001, s. 23–26.; WIGGINS, David. Weakness of Will, Commensurability, and the Objects of Deliberation and Desire. *Proceedings of the Aristotelian Society*, 1978, 79 (1978–1979), s. 251–277. Citované dňa: 10. 6. 2024. Dostupné online na: <http://www.jstor.org/stable/4544944>.; CAGNOLI FIECONI, Elena. Aristotle on the Structure of Akritic Action. *Phronesis*, 2018, 63, 3, s. 229–256. Citované dňa: 30. 6. 2024. Dostupné online na: <https://doi.org/10.1163/15685284-12341350>.

konaniu. V súčasnosti sa objavujú pomerne optimistické prognózy, že takéto nástroje by mohli byť výsledkom vedeckého pokroku na poli neurovied.⁴ Tieto prognózy zároveň inšpirujú k úvahám, že najnovšie vedecké poznatky by mali viesť k modifikácii doterajšieho prístupu k problematike porušovania právnych noriem a súvisiacej zodpovednosti. Na to, že tieto úvahy môžu byť založené na neadekvátnom optimistickom presvedčení, že vedecký progres môže poskytnúť kľúč k riešeniu všetkých morálnych či právnych dilem, poukážem prostredníctvom úvah Stephena Morseho. Ten zastáva názor, že právo má zostať autonómne v určovaní vlastných definícií a prístupov. Voľba takéhoto obsahového zamerania textu je ovplyvnená predpokladom, že pojem *akrasie* predstavuje nielen právne relevantný fenomén, ale umožňuje aj identifikáciu kontúr paradigmatického chápania roly a pôsobnosti práva.

1. Akrasia ako praktická iracionalita

Diskusia o akrasii je zároveň i diskusiou o tom, či je akratické konanie vôbec možné, a ak áno, či sa týka primárne konfliktného vzťahu medzi konaním a racionálnym úsudkom, alebo rozporu medzi konaním a zámermi konajúceho.⁵ Zvyčajne ale býva akratické konanie interpretované ako konanie, ktoré sa javí ako konflikt medzi hodnotami konajúceho a jeho samotným konaním,⁶ prípadne v konkrétnejšom vymedzení ako fenomén, kedy aktér konania koná zámerne v protiklade k svojmu najlepšiemu úsudku, ktorý nespochybňuje ani v čase, kedy koná *akraticky* a zároveň si je vedomý, že jeho konanie je v rozpore s týmto úsudkom.⁷

Platón slovami Sokrata v dialógu *Protagoras* odmieta možnosť akratického konania so zdôvodnením, že nie je možné, aby človek dobrovoľne a zámerne konal niečo, čo sám hodnotí ako nesprávne a nerozumné.^{8 9} Ak je ľudské konanie možné hodnotiť ako nesprávne a nerozumné, potom je jeho príčinou skutočnosť, že daný človek nevie adekvátne rozlišovať

⁴ Viz napr. ROSENTHAL, Hilary. Scanning for Justice: Using Neuroscience to Create a More Inclusive Legal System. *Columbia Human Rights Law Review*, 2019, s. 290–338. Citované dňa 18. 5. 2024. Dostupné online na: SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3413213>; STALLEN, Mirre. SANFEY, Alan G. The neuroscience of social conformity: implications for fundamental and applied research. *Frontiers in Neuroscience*, 2015, 9. Citované dňa 16. 9. 2024. Dostupné online na: <https://doi.org/10.3389/fnins.2015.00337>.

⁵ MELE, Alfred R. Motivated irrationality. In: MELE, Alfred R. RAWLING, Piers. *The Oxford handbook of rationality*. New York: Oxford University Press, 2004, s. 240–242.

⁶ KALIS, Annemarie a kol. Weakness of will, akrasia, and the neuropsychiatry of decision making: An interdisciplinary perspective. *Cognitive, Affective, & Behavioral Neuroscience*, 2008, 8, 4, s. 403. Citované dňa 18. 5. 2024. Dostupné online na: <https://doi.org/10.3758/CABN.8.4.402>.

⁷ MELE, Alfred R. *Irrationality. An Essay on Akrasia, Self-Deception, and Self-Control*. 1. vydanie. Oxford: Oxford University Press, 1987, s. 109.

⁸ PLATÓN. *Protagoras*. Praha: OIKOYMENH, 2015, 345d–e.

⁹ Aj Nomy Arpaly považuje možnosť konať proti vlastnému racionálnemu úsudku za absurdnú. Arpaly vychádza z presvedčenia, že to, čo vyzerá ako paradox v ľudskom konaní, je tiež výsledkom racionálnej voľby, hoci jej dôvody môžu byť na prvý pohľad nelogické či latentné i vo vzťahu k samotnému rozhodujúcemu sa subjektu. Pre Arpalyho je totiž racionálny úsudok riadený tzv. *manuálom racionálneho agenta*, čo by sme mohli interpretovať ako súbor kognitívnych východísk, ktoré sú základom ľudského rozhodovania. Zároveň je však tento manuál zhodný s manuálom samotného procesu rozhodovania (*a rational agent's manual is a deliberator's manual*). Arpaly teda proces ľudského rozhodovania chápe ako súčasť racionálneho posudzovania. Viz ARPALY, Nomy.

medzi jednotlivými možnosťami svojho konania a hodnotí ako správne a želateľné niečo, čo také v skutočnosti nie je. Podľa Platóna je jednoducho to, čo chápeme ako akratické konanie, dôsledkom chybného úsudku.¹⁰ V tejto súvislosti by bolo pravdepodobne rovnako chybou naše presvedčenie, že človek má úplné racionálne porozumenie vo vzťahu k povahe a dôsledkom svojho konania, a napriek tomu môže konať v rozpore s ním. Takémuto chápaniu zaujímavo korešponduje fenomén známy ako anozognózia¹¹ slepoty, ktorá je charakteristická pre Anton-Babinského syndróm. Ľudia postihnutí týmto syndrómom majú poškodené zrakové centrum, avšak neuvedomujú si symptómy spojené s týmto poškodením.¹² Ide o zvláštny vizuálny solipsizmus, kedy postihnutý konfabuluje vizuálne vnemy bez vedomia toho, že to, čo „vidí“, v skutočnosti nezodpovedá realite. Práve nerozpoznanie vizuálneho defektu v prípade Anton-Babinského syndrómu by mohlo zodpovedať Platónovmu chápaniu akrasie ako anozognózie vlastnej iracionality.

Moderná interpretácia Platónovho chápania akrasie je prítomná v Davidsonovej analýze predpokladov iracionality. Davidson problém akrasie interpretuje nasledovne: „*Druh iracionality, ktorý spôsobuje konceptuálne problémy, nie je zlyhaním niekoho iného vo vzťahu k tomu, čomu verí, čo cíti alebo čo koná, a čo my považujeme za racionálne, ale ide o zlyhanie konkrétnej osoby týkajúce sa koherencie alebo konzistencie v štruktúre jeho vlastných domnienok, postojov, emócií, zámerov a činov. Príkladom sú zbožné priania, konanie v protiklade s vlastným úsudkom, sebazavádzanie, či viera v niečo, čo bolo dôkazne dostatočne vyvrátené.*“¹³ Podľa Davidsona teda kritérium posúdenia racionality vo vzťahu k akratickému konaniu nie je možné umiestniť mimo konkrétny subjekt, ktorého sa akratické konanie týka. „Akratik“ je tak v konečnom dôsledku jediným, kto môže posúdiť inkonzistentnosť svojho konania a vlastného súboru úsudkov, presvedčení a očakávaní. Zároveň Davidson upozorňuje na možnosť, že v procese rozhodovania vedúceho k zámernej voľbe javiacej sa ako nekonzistentnej s množinou presvedčení, postojov a úsudkov rozhodujúceho sa aktéra, môže byť prítomný faktor, ktorý je s nimi konzistentný, ktorý ale nie je okoliu prístupný ako faktor objektívny či pozorovateľný. Davidson tak uvažuje nad elementom racionality prítomným v jadre rozhodovacieho procesu vedúcemu k akratickému konaniu aj v prípade, keď sa toto konanie javí vonkajšiemu pozorovateľovi ako iracionálne.¹⁴ Pripúšťa i možnosť, že aktér akratického konania si nemusí dostatočne uvedomovať všetky faktory vstupujúce

On Acting Rationally Against One's Best Judgment. *Ethics*, 2000, 110, 3, s. 490–491. Citované dňa 16. 4. 2024. Dostupné online na: <https://www.jstor.org/stable/10.1086/233321>.

¹⁰ PLATÓN. *Protágoras...*, 357–358.

¹¹ Pojem *anozognózia* označuje stav, kedy nedochádza k uvedomeniu vlastného neurologického alebo psychiatrického deficitu. Viz napr. MARKOVÁ, Ivana S., BERRIOS, German E. The construction of anosognosia: history and implications. *Cortex*, 2014, 62, s. 9-17. Citované dňa 16.6.2024. Dostupné online na: <https://doi.org/10.1016/j.cortex.2014.09.011>.

¹² MILLER, Michal a kol. Antonův-Babinského syndrom. *Neurologie pro praxi*, 2010, 11, 2, s. 126–128. Citované dňa 22. 6. 2024. Dostupné online na: <https://www.neurologiepropraxi.cz/pdfs/neu/2010/02/13.pdf>.

¹³ DAVIDSON, Donald. *Problems of Rationality*. 2. vydanie. Oxford: Clarendon Press, 2010, s. 170. „*The sort of irrationality that causes conceptual trouble is not a failure of someone else to believe or feel or do what we deem reasonable, but rather the failure within a single person, or coherence or consistency in the pattern of beliefs, attitudes, emotions, intentions, and actions. Examples are wishful thinking, acting contrary to one's own best judgement, self-deception, believing something that one holds to be discredited by the weight of the evidence.*“

¹⁴ Tamtiež, s. 174.

do formovania úsudku a podmieňujúce jeho konečnú voľbu. Znamenalo by to, že akratické konanie je síce podmienené nejakým racionálnym dôvodom, avšak toto konanie sám jeho aktér hodnotí ako nekonzistentné s vlastným úsudkom a presvedčením. Andreanský identifikuje v Davidsonovej koncepcii špecifickú maximu kognitívneho nastavenia aktéra konania, ktoré mu nedovoľuje konať inak, ako v súlade s ním určenými spôsobmi správneho a adekvátneho konania. Preto je na akratické konanie nutné nazerať ako na dôsledok racionálneho rozhodnutia.¹⁵ Znamená to, že ľudské konanie, ktoré nie je determinované vonkajšou príčinou majúcou podobu nátlaku, donútenia či prekážky v rozpoznávaní jeho možných dôsledkov, je možné interpretovať z perspektívy jeho aktéra ako dôsledok racionálneho úsudku. V takejto interpretácii je teda zbytočné hovoriť o akratickom konaní.

Aristoteles, na rozdiel od Platóna, možnosť akratického konania pripúšťa. V VII. knihe diela *Etika Nikomachova* sa dokonca uvádza niekoľko možných variácií akratického konania, ako napríklad *nezdržanlivosť*, *zmäkčilosť*, *rozmarnosť* či *neviazanosť*. Aristoteles zdôrazňuje, že človek, ktorý koná akraticky, má možnosť tak nekonať a o tejto možnosti, respektíve alternatíve svojho konania, vie: „Zdrženlivý človek jest totéž co člověk vytrvalý v soudném myšlení a nezdrženlivý totéž co člověk ze soudného myšlení vybočující.“¹⁶

Aristoteles zároveň naznačuje príčinu akratického konania v rozpore medzi kognitívnymi a nonkognitívnymi zložkami vedomia, konkrétne v rozpore medzi úsudkom a zmyslovo podmienenou žiadostivosťou, o ktorej sa predpokladá, že formuje *domnienku* protirečivú všeobecnému úsudku.¹⁷ Tým môže dôjsť k zdaniu, že táto *domnienka* nahrádza pôvodnú *všeobecnú domnienku*, a je teda novým racionálnym prvkom v procese vedúcom ku konaniu človeka, ako to naznačuje i Davidson. V skutočnosti je to ale podľa Aristotela stále len *žiadostivosť*, ktorá je schopná „hýbať všetkými zložkami duše“¹⁸, a tak prichádza k záveru, že: „úsudku totiž jest protivna žádost, nikoli domněnka.“¹⁹

Aristotelove názory o akrasii rezonujú v interpretácii Johna Searla, ktorý, na rozdiel od Platóna a Davidsona, považuje akrasiu nielen za možnú, ale dokonca i celkom bežnú.²⁰ Jeho názor je v súlade s našou skúsenosťou, že je možné konať v protiklade s naším najlepším úsudkom, napríklad z dôvodu nedostatočnej sebadisciplíny. Searle je presvedčený, že odpoveď na otázku: „Ako by mohlo dochádzať k prípadom, keď niekto má bezpodmienečný úmysel niečo urobiť, nič mu v tom nebráni, a predsa to neurobí?“²¹ spočíva v tom, že pripustíme, že medzi kauzálnymi predpokladmi konania a konaním samotným môže existovať medzera (*the gap*), ktorá umožňuje, že budeme konať na prvý pohľad v rozpore s naším úsudkom,

¹⁵ ANDREANSKÝ, Eugen. Racionalita, konanie a veda z (post)analytického pohľadu. In: MARCHEVSKÝ, Ondrej a kol. *Racionálne – iracionálne*. Prešov: Filozofická fakulta PU v Prešove a Slovenské filozofické združenie pri SAV, 2015, s. 23. Citované dňa: 5. 4. 2024. Dostupné online na: http://www.sfz.sk/zborniky/2015_Racionalne-iracionalne.pdf.

¹⁶ ARISTOTELES. *Etika...*, 1145b10.

¹⁷ Tamtiež, 1147a30.

¹⁸ Tamtiež, 1147a35.

¹⁹ Tamtiež, 1147b5.

²⁰ SEARLE, John R. *Rationality in Action*. 1. vydanie. Cambridge: MIT, 2003, s. 219.

²¹ Tamtiež. „How could there be cases where an agent forms an all-out inclusive, unconditional intention to do something, nothing prevents him from doing it, yet he still does not do it?“

zásadami, zámermi či hodnotami. To by znamenalo, že predpoklad, že ľudské konanie je výsledkom jednoznačného kauzálného podmieneného procesu od vedomého formovaniu úsudku zohľadňujúceho naše presvedčenia, morálne postoje či hodnoty, ku konečnému aktu, je mylný.²²

2. Akratickosť v antisociálnom konaní

Searle, ktorý o akrasii hovorí ako o slabosti vôle (*weakness of will*), konštatuje, že akrasia nie je, ako sa bežne predpokladá, logickou inkonzistentnosťou či inkohherentnosťou medzi úsudkom a konaním, ale je konfliktom medzi úmyslami či zámermi konajúceho, kedy „*vyhráva nesprávna strana*“.²³ Zároveň je presvedčený, že akratické konanie istým spôsobom poukazuje na slobodu, ktorou v našom konaní disponujeme a ktorá vyplýva z viacerých možností, z ktorých si v procese rozhodovania vyberáme.²⁴ To nám umožňuje realizovať konanie, ktoré jednoducho vyplynulo z rozhodovania v konkrétnej situácii medzi konkrétnymi možnosťami. Inými slovami, akrasia predstavuje možnosť pôsobenia vopred nepredikovateľného elementu v procese formovania nášho zámeru vedúceho ku konkrétnemu aktu. Možná rôznorodosť tohto elementu implikuje rôzne podoby akratického konania, ktoré si všíma i Aristoteles. Ten zároveň upozorňuje i na konanie, ktoré môže už komplikovaný fenomén akrasie ešte viac sproblematizovať – ide o tzv. *neviazané konanie*.

Aristoteles považuje *neviazanosť* za horšiu ako *nezdržanlivosť*, a to z dôvodu, že neviazanosť nie je spätá s emočnými reakciami a neviazaný človek „*klidne koná niečo hanebného*“²⁵. Tiež poukazuje na to, že neviazaný človek „*usiluje o nadbytok príjemností a príliš, činí-li tak úmyslné a nemá pri tom iného cieľa než libosť samu, jest neviazaný, neboť takový člověk jest nutně neschopen lítosti, takže jest nevyléčitelný: kde totiž není lítost, tam není polepšení*“²⁶. Aristoteles tak naznačuje, že u neviazaného človeka nenachádzame bežné prejavy afektivity a nemôžeme ani predpokladať *vyliedenie* neviazanosti. To však môže znamenať, že akratické konanie neviazaného človeka je determinované jeho špecifickou osobnostnou štruktúrou, ktorá vstupuje ako *medzera* medzi jeho presvedčením či úsudkom a jeho konaním. V takejto perspektíve sa akrasia stáva závažným morálnym problémom, komplikovaným i skutočnosťou, že nevieme presne určiť, v akej miere je neviazané konanie možné považovať za prejav slobodnej vôle, na základe ktorej je možné vyvodzovať plnú zodpovednosť. Táto dilema v súčasnosti rezonuje v diskusii o trestnoprávnej zodpovednosti osôb, u ktorých je diagnostikovaná disociálna porucha osobnosti (DPO). MKCH-10 uvádza jej typické prejavy: „[...] *neuznávanie sociálnych záväzkov, nedostatok citov k iným. Všeobecne sa prejavuje rozpor medzi správaním a prijatými sociálnymi normami. Skúsenosť vrátane trestu sotva ovplyvňuje správanie. Nízka tolerancia frustrácie a nízky prah pre výbuchy agresie,*

²² Tamtiež, s. 231.

²³ Tamtiež, s. 235.

²⁴ Tamtiež, s. 233–234.

²⁵ ARISTOTELES. *Etika...*, 1150a25.

²⁶ Tamtiež, 1150a20.

*vrátane násilia; tendencia obviňovať iných, alebo ponúkať prijateľné vysvetlenie správania, ktoré privádza osobu do rozporu so spoločnosťou.*²⁷

Viaceré výskumy naznačujú, že disocálna porucha osobnosti je významným faktorom pri porušovaní právnych noriem. Štúdia z roku 2002 v časopise *Lancet* uvádza, že táto porucha bola diagnostikovaná u 47 % odsúdených mužov a 21 % odsúdených žien, pričom u väzňov je uvádzaná porucha diagnostikovaná 10× častejšie ako u bežnej populácie.²⁸ Robert Hare odhaduje, že DPO je prítomná až u 75 % väzňov.^{29, 30}

Pri skúmaní etiológie uvádzanej poruchy osobnosti sa zvyčajne zdôrazňuje jej multifaktoriálnosť podmienená kombináciou biologickej a psychosociálnej príčinnosti.³¹ Tomu napovedajú i zistenia štúdie publikovanej v roku 2002, ktorá sa snažila objasniť, z akého dôvodu sa u niektorých detí mužského pohlavia, ktoré vyrastajú v nepriaznivom prostredí a sú obeťami neadekvátneho zaobchádzania, v neskoršom veku prejaví, resp. neprejaví antisociálne správanie charakteristické aj pre DPO.³² Autori výskumu sa zamerali na geneticky podmienenú nedostatočnosť aktivity enzýmu monoaminoxidázy A (MAOA), o ktorej sa predpokladá, že predisponuje organizmus k neurálnej hyperaktivite voči neadekvátnemu zaobchádzaniu a pociťovaniu ohrozenia, ktoré zažívajú aj týrané deti.³³ Výsledky výskumu, ktorý monitoroval vybranú vzorku detí v rámci známej Dunedin Study, viedli k zisteniu, že muži, u ktorých je geneticky nízka aktivita MAOA, a ktorí boli v detstve vystavení neadekvátnemu zaobchádzaniu, mali výrazne zvýšené antisociálne skóre v porovnaní s mužmi s nízkou aktivitou MAOA, ktorí mu vystavení neboli. Naopak, u mužov

²⁷ Medzinárodná klasifikácia chorôb s účinnosťou 01.06.2024. <https://www.nczisk.sk>, publikované dňa 30. 5. 2024. Citované dňa 17. 7. 2024. Dostupné online na: <https://www.nczisk.sk/Standardy-v-zdravotnictve/Pages/Medzinarodna-klasifikacia-chorob-MKCH-10.aspx>.

²⁸ FAZEL, Seena. DANESH, John. Serious mental disorder in 23000 prisoners: a systematic review of 62 surveys. *Lancet*. 2002, 359 (9306), s. 545–550. Citované dňa: 30. 3. 2024. Dostupné online na: [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(02\)07740-1](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(02)07740-1). Podobné závery sa objavujú aj v novších štúdiách, ktoré sa zameriavajú napríklad aj na problematiku recidívy súvisiacej s DPO, viz napr. MARTIN, Sylvia a kol.

Examining the relationships between impulsivity, aggression, and recidivism for prisoners with antisocial personality disorder. *Aggression and Violent Behavior*, 2019, 49, s. 251–264. Citované dňa: 15. 8. 2024. Dostupné online na: <https://doi.org/10.1016/j.avb.2019.07.009>.

²⁹ HARE, Robert D. Psychopathy and Antisocial Personality Disorder: A Case of Diagnostic Confusion. *Psychiatric Times*, 1996, 13 (2). Citované dňa: 15. 2. 2024. Dostupné online na: <https://www.sakkyndig.com/psykologoi/artvit/hare1996.pdf>.

³⁰ Akratické konanie sa uvádza aj napríklad v súvislosti s patologickým hráčstvom; viz BELLA, Antonio F. Psychological underpinnings of akrasia: A new integrative framework based on self-regulation vulnerabilities and failures. *New Ideas in Psychology*, 2023, 70. Citované dňa: 14. 4. 2024. Dostupné online na: <https://doi.org/10.1016/j.newideapsych.2023.101027>.

³¹ PRAŠKO, Ján. *Poruchy osobnosti*. 2. vydanie. Praha: Portál, 2009, s. 20.

³² CASPI, Avshalom a kol. Role of genotype in the cycle of violence in maltreated children. *Science (New York, N.Y.)*, 2002, 297 (5582), s. 851–854. Citované dňa: 14. 4. 2024. Dostupné online na: <https://www.proquest.com/scholarly-journals/role-genotype-cycle-violence-maltreated-children/docview/213573742/se-2>.

³³ Tamtiež, s. 851.

s vysokou aktivitou MAOA nebola zvýšená miera antisociálneho správania v porovnaní so všeobecnou populáciou, a to ani vtedy, keď v detstve zažili zlé zaobchádzanie a týranie.^{34, 35}

Uvádzané zistenia korešponujú s Aristotelovým tvrdením o príčine neviazanosti podmienujúcej i antisociálne správanie: „[...] k tomuto totiž jedni jsou náchylní od přirozenosti, druhí mají k němu náklonnost ze zvyku, například ti, jichž od dětství bylo k tomu zneužíváno.“³⁶

Zaujímavé zistenia týkajúce sa fenoménu, prečo medzi morálnym presvedčením a morálnym konaním môže nastať nesúlad, vyplývajú zo záverov štúdie zameranej na meranie implicitného morálneho usudzovania, o ktorom sa predpokladá, že môže sprostredkovať okamžitú a mimovoľnú reakciu na niečo, čo konkrétny človek považuje za nemorálne či nesprávne,³⁷ a teda sekundárne môže slúžiť na hodnotenie, resp. meranie morálnej citlivosti.

V rámci tejto štúdie boli pripravené série pokusov, kedy boli účastníkom v rýchlom slede za sebou zobrazované dvojice slov – slovo pomocné a slovo cieľové. Slová mohli byť morálne neutrálne (pečenie), prípadne mohli vyjadrovať činnosť, ktorá sa zvyčajne považuje za morálne neprijateľnú (vražda). Účastníci mali posúdiť, či cieľové slovo pomenúva druh činnosti, ktorá je morálne neprijateľná alebo nie, pričom sa mali vyhýbať vplyvu pomocného slova. Cameron a jeho kolegovia pritom vychádzali z predpokladu, že rozdiely v morálnom usudzovaní budú odrážať špecifické črty morálnej osobnosti účastníkov experimentu. Z tohto dôvodu sa osobitne zamerali na vyhodnotenie výsledkov tých účastníkov, ktorí vykazovali črty psychopatickej osobnosti.^{38, 39} Jednotlivé zistenia viedli k záverom, že účastníci, ktorým

³⁴ Tamtiež, s. 853.

³⁵ Porovnaj aj: KOLLA, Nathan J., VINETTE, Sarah A. Monoamine Oxidase A in Antisocial Personality Disorder and Borderline Personality Disorder. *Current behavioral neuroscience reports*, 2017, 4 (1), s. 41–48. Citované dňa: 11. 4. 2024. Dostupné online na: <https://doi.org/10.1007/s40473-017-0102-0>; FERGUSSON, David M. a kol. MAOA, abuse exposure and antisocial behaviour: 30-year longitudinal study. *The British Journal of Psychiatry: The Journal of Mental Science*, 2011, 198 (6), s. 457–463. Citované dňa: 11. 4. 2024. Dostupné online na: <https://doi.org/10.1192/bjp.bp.110.086991>.

³⁶ ARISTOTELES. *Etika...*, 1148b30.

³⁷ CAMERON, Daryl C. a kol. Implicit moral evaluations: A multinomial modeling approach. *Cognition*, 2017, 158, s. 224. Citované dňa: 12. 2. 2024. Dostupné online na: <https://doi.org/10.1016/j.cognition.2016.10.013>.

³⁸ Tamtiež, s. 226, 228.

³⁹ V interpretáciách vzťahu medzi DPO a psychopatiou existuje nesúlad. V aktuálnom Diagnostickom a štatistickom manuáli duševných chorôb DSM-5-TR psychopatia nie je diagnostickým kritériom, rovnako tak ani v rámci ešte stále používanej MKCH-10 a WHO schválenej MKCH-11. Ako diagnostické kritérium sa zvyčajne používa antisociálna porucha osobnosti (DSM), resp. disociálna porucha osobnosti (MKCH), pričom ale existujú názory, že uvedené diagnózy sú vymedzené predovšetkým behaviorálne na základe antisociálneho správania a tendencií k trestnej činnosti a symptomaticky sa neprekrývajú so psychopatiou v plnej miere (viz napr. HARE, Robert D. a kol. Psychopathy and the DSM-IV criteria for antisocial personality disorder. *Journal of Abnormal Psychology*, 1991, 100 (3), s. 391–398. Citované dňa: 15. 2. 2024. Dostupné online na: <https://doi.org/10.1037/0021-843X.100.3.391>). Hare tvrdí, že väčšina ľudí, ktorí na základe výsledkov testovania pomocou PCL-R pozitívne skórujú v škále psychopatie, spĺňa kritériá pre antisociálnu poruchu osobnosti (APO), avšak väčšina jedincov s APO nie sú psychopati (viz HARE, Robert D. Psychopathy and Antisocial Personality Disorder: A Case of Diagnostic Confusion. *Psychiatric Times*, 1996, 13 (2). Citované dňa: 15. 2. 2024. Dostupné online na: <https://www.sakkyndig.com/psychologi/artvit/hare1996.pdf>; HARE, Robert D. The Hare PCL-R: Some issues concerning its use and misuse. *Legal and Criminological Psychology*, 1998, 3, s. 99–119. Citované dňa: 17. 2. 2024. Dostupné online na: <https://doi.org/10.1111/j.2044-8333.1998.tb00353.x>). Zároveň prevládajú

viac záležalo na morálke, vykazovali silnejšie implicitné morálne hodnotenia morálnych priestupkov, a zároveň, že u účastníkov, ktorí dosahovali vysoké skóre v rámci Levenson Self-Report Psychopathy Scale (LSRP), sa prejavilo redukované implicitné morálne usudzovanie: „Ako sa očakávalo, účastníci s vyššími psychopatickými tendenciami vykazovali znížené implicitné morálne hodnotenie morálnych priestupkov.“⁴⁰

Uvedeným záverom korešpondujú zistenia viacerých odborníkov, podľa ktorých ľudia so psychopatickými sklonmi a črtami disocálnej poruchy osobnosti síce dokážu vyjadrovať normatívne správne morálne úsudky, no napriek tomu konajú nemorálne.^{41, 42} Zdá sa teda, že sú to práve oni, ktorí môžu predstavovať kľúč k zodpovedaniu viacerých otázok týkajúcich sa starého filozofického problému akrasie. Súčasne sa hľadanie odpovedí posunulo do oblasti neurovied, ktoré prinášajú dôkazy, že dôvodom nesúladu medzi explicitným morálnym úsudkom a konaním môžu byť neurobiologické determinanty, ako napríklad odlišné spôsoby aktivácie mozgu, a ktoré sa snažia o neurobiologické modely morálky.⁴³ Závery modernej vedy zároveň naznačujú, že pomocou moderných zobrazovacích metód je potenciálne možné identifikovať jedincov, u ktorých sa dá predpokladať nesúlad medzi ich vlastným morálnym usudzovaním a konaním, a ktorí môžu byť predisponovaní ku konaniu majúcom negatívny spoločenský dopad.⁴⁴ Vzhľadom na závažnosť možných dôsledkov takéhoto konania je na mieste pýtať sa, ako bude spoločnosť disponujúca nástrojmi na určovanie jeho podmieňujúcich faktorov, ako i potencionalnej hrozby, reagovať.

3. Akrasia v perspektíve súčasnej vedy

V roku 2009 bol počas súdneho procesu s Brianom Dugonom, ktorý čelil trestu smrti, predložený dôkaz o abnormalite jeho mozgových štruktúr. Tento dôkaz pozostával

názory, že psychopatia je významným prediktívnym faktorom násilnej trestnej činnosti (STEADMAN, Henry J. a kol. A classification tree approach to the development of actuarial violence risk assessment tools. *Law and Human Behavior*, 2000, 24 (1), s. 83–100. Citované dňa: 23. 2. 2024. Dostupné online na: <https://www.proquest.com/scholarly-journals/classification-tree-approach-development/docview/204148180/se-2>).

⁴⁰ CAMERON. Implicit moral evaluations..., s. 237. „As expected, participants higher in psychopathic tendencies showed reduced implicit moral evaluations of moral transgressions.“

⁴¹ Viz CIMA, Maaik a kol. Psychopaths know right from wrong but don't care. *Social cognitive and affective neuroscience*, 2010, 5 (1), s. 59–67. Citované dňa: 13. 3. 2024. Dostupné online na: <https://doi.org/10.1093/scan/nsp051>.

⁴² Túto skutočnosť si všíma i Aristoteles, upozorňujúc, že: „Dále nikdo není rozumný pouze věděním, nýbrž také schopností jednati dle toho tak, jak má; ten však, kdo jest nezdrženlivý, není schopen takového jednání,“ a tiež: „Člověk nezdrženlivý se podobá obci, která všechno nutné odhlasuje a má dobré zákony, ale ničeho z toho neužívá.“ ARISTOTELES. *Etika...*, 1152a5–20.

⁴³ Viz HARENSKI, Carla L. a kol. Aberrant neural processing of moral violations in criminal psychopaths. *Journal of Abnormal Psychology*, 2010, 119 (4), s. 863–874. Citované dňa: 11. 4. 2024. Dostupné online na: <https://doi.org/10.1037/a0020979>; MARSH, Abigail A. CARDINALE, Elise M. When psychopathy impairs moral judgments: neural responses during judgments about causing fear. *Social Cognitive and Affective Neuroscience*, 2014, 9 (1), s. 3–11. Citované dňa: 11. 4. 2024. Dostupné online na: <https://doi.org/10.1093/scan/nss097>.

⁴⁴ YANG, Yaling. RAINE, Adrian. Prefrontal structural and functional brain imaging findings in antisocial, violent, and psychopathic individuals: A meta-analysis. *Psychiatry Research: Neuroimaging*, 2009, 174 (2), s. 81–88. Citované dňa: 25. 3. 2024. Dostupné online na: <https://doi.org/10.1016/j.pscychresns.2009.03.012>.

z vyšetrení funkčnou magnetickou rezonanciou. Závery prezentoval popredný odborník v oblasti neurovied, Kent Kiehl, ktorý už predtým vo svojom mobilnom zariadení vybavenom fMRI skúmal mozgy odsúdených vo väzení v Novom Mexiku. Výsledky Kiehlovho výskumu použité obhajobou mali porotu presvedčiť, že Dugonove vražedné sklony sú podmienené neurobiologickými špecifikami jeho mozgu, a Dugon, ktorý na základe Hareovho dotazníka na meranie psychopatie (PCL-R) dosiahol 37 z možných 40 bodov, za ne nemôže.⁴⁵

Používanie „dôkazov“ majúcich neurovedecký charakter sa stalo v posledných rokoch v súdnych sieňach čoraz populárnejšie.⁴⁶ Na druhej strane sa ozývajú hlasy, ktoré varujú pred preceňovaním ich výpovednosti. Stephen Morse sa domnieva, že takéto preceňovanie je výsledkom *kognitívnej patológie*, ktorú nazýva *Brain Overclaim Syndrome*.⁴⁷ Argumentuje, že právne normy porušujú ľudia, nie mozgy.⁴⁸ Morseho stanovisko je do značnej miery ovplyvnené interpretáciou trestnoprávnej zodpovednosti, ktorej kritéria sú vymedzené behaviorálne, vo všeobecnosti konkrétnym konaním a prejavmi duševného stavu.⁴⁹ Zároveň dodáva, že kauzálne príčiny týchto behaviorálnych kritérií nie sú rozhodujúce, a to bez ohľadu na to, či ide o *chybu v neurotransmiteroch*, *stres* či *traumu*.⁵⁰ Jediným relevantným faktorom je znížená schopnosť racionálneho uvažovania prejavujúca sa vo fenomenálnej rovine. Morse sa takýmto spôsobom snaží reagovať na niektoré interpretácie právne relevantných fenoménov v kontexte výskumov v oblasti neurovied.⁵¹ Viaceré interpretácie totiž implikujú, že prejavy akrasie súvisia so špecifikami fungovania mozgu. Po zovšeobecnení tohto predpokladu, vychádzajúc napríklad z Libetovho experimentu v súlade s interpretáciou Greena a Cohena, je možné dospieť k záveru, že akékoľvek ľudské konanie je výsledkom procesov, ktoré prebiehajú nezávisle od vedomej kontroly či vplyvu jeho aktéra: „*Zdá sa teda, že v skutočnosti sme všetci bábkami. Kombinované pôsobenie génov a prostredia predurčuje všetky naše činy. [...] Vyššie uvedené naznačuje, že ľudia považujú konanie za slobodné len vtedy, keď nie je determinované externými vplyvmi. Ak je ale determinizmus (prípadne determinizmus spolu s kvantovou mechanikou) reálny, potom nijaké konanie nie je slobodné [...]*“.⁵²

⁴⁵ HUGHES, V. Science in court: Head case: last year, functional magnetic resonance imaging made its debut in court. *Nature (London)*, 2010, 464 (7287), s. 340. Citované dňa: 25. 6. 2024. Dostupné online na: <https://doi.org/10.1038/464340a>.

⁴⁶ AONO, Darby. YAFFE, Gideon. KOBBER, Hedy. Neuroscientific evidence in the courtroom: a review. *Cognitive Research: Principles and Implications*, 2019, 4, 40. Citované dňa: 25. 6. 2024. Dostupné online na: <https://doi.org/10.1186/s41235-019-0179-y>.

⁴⁷ MORSE, Stephen J. Brain Overclaim Syndrome and Criminal Responsibility: A Diagnostic Note. *All Faculty Scholarship*, 2006, 117, s. 397. Citované dňa: 19. 4. 2024. Dostupné online na: https://scholarship.law.upenn.edu/faculty_scholarship/117.

⁴⁸ Tamtiež.

⁴⁹ Tamtiež, s. 398–399.

⁵⁰ Tamtiež, s. 399.

⁵¹ Viz napr. GREENE, Joshua. COHEN, Jonathan. For the law, neuroscience changes nothing and everything. *Philosophical transactions of the Royal Society of London, Series B, Biological sciences*, 2004, 359 (1451), s. 1775–1785. Citované dňa: 10. 3. 2024. Dostupné online na: <https://doi.org/10.1098/rstb.2004.1546>.

⁵² Tamtiež, s. 1780. „*Thus, it seems that, in a very real sense, we are all puppets. The combined effects of genes and environment determine all of our actions. [...] The foregoing suggests that people regard actions only as fully free when those actions are seen as robust against determination by external forces. But if determinism (or determinism plus quantum mechanics) is true, then no actions are truly free...*“

Takéto deterministické nazeranie môže byť ale interpretované ako nekompatibilné s konceptom slobodnej vôle, a tým v podstate i s konceptom ľudskej zodpovednosti. Morse varuje, že v oblasti práva môžu mať neuvážené implementácie podobných presvedčení ďalekosiahle dôsledky: „*Keďže biologické a behaviorálne vedy ponúkajú čoraz sofistikovanejšie interpretácie normálneho či abnormálneho správania, bude existovať neustály tlak na využitie ich zistení pri hodnotení trestnej zodpovednosti a iných právnych doktrín. V stávke bude veľa - morálne, politicky i právne, a mnohé bude diskutabilné.*“⁵³

Greene s Cohenom sa napríklad domnievajú, že poznatky neurovied budú nevyhnutne viesť k prehodnoteniu nášho chápania zodpovednosti, čo povedie aj napríklad k zmene vnímania toho, čo je prijateľnou koncepciou trestania.⁵⁴ Súčasne by mal byť koncept retributívnej justície nahradený *progresívnejším*, zohľadňujúcim konzekvencionalistickú paradigmu.⁵⁵ Morse ale upozorňuje, že tieto argumenty v skutočnosti obchádzajú meritum veci, čo znamená, že právne doktríny nevyplývajú zo záverov exaktných vied, a že právo, napokon i v zmysle Humovej tézy, určuje kritéria vlastných konceptov normatívne.⁵⁶ V súvislosti s konceptom trestnoprávnej zodpovednosti konštatuje: „*Príčinná súvislosť nemôže sama o sebe pre internalistu, ktorý akceptuje zodpovednosť, predstavovať dôvod na zbavenie zodpovednosti, keďže každé konanie je istým spôsobom podmienené, a teda by muselo byť zbavené zodpovednosti. [...] Keď už niekto raz usúdi, že zodpovednosť je možná, kauzalita sama osebe nemôže zbavovať zodpovednosti.*“⁵⁷

Morse ale zároveň predpokladá, že závery neurovied môžu byť v budúcnosti v prípade disocálnej poruchy osobnosti a psychopatie použité pri zdôvodnení prísnejších trestov v súlade s konzekvencionalistickou paradigmou prevencie závažnej trestnej činnosti.^{58, 59} Tento prístup, ktorý identifikuje v tzv. *disease jurisprudence*, považuje za problematický, keďže, na rozdiel od Cohena a Greena, je presvedčený, že skutočnou podmienkou určenia zodpovednosti za porušenie právnej normy musí byť jej aktuálne porušenie.⁶⁰ U ľudí s diagnostikovanou DPO alebo psychopatiou predpokladá, že pokiaľ netrpia špecifickou prekážkou racionálneho uvažovania, nie je dôvod domnievať sa, že nedisponujú takým duševným stavom, ktorý môže byť akceptovateľný ako minimálny predpoklad trestnoprávnej

⁵³ MORSE. *Brain Overclaim Syndrome...*, s. 412. „*As the biological and behavioral sciences offer ever more sophisticated understandings of normal and abnormal behavior alike, there will be constant pressure to use their findings to affect assessment of criminal responsibility and other legal doctrines. A lot will be at stake morally, politically and legally, and much will be debatable.*“

⁵⁴ Porovnaj aj: KOLBER, Adam J. Free Will as a Matter of Law. In: PATTERSON, Dennis. PARDO, Michael S. *Philosophical Foundations of Law and Neuroscience*. Online vydanie. Oxford: Oxford Academic, 2016, s. 9–28. Citované dňa: 11. 9. 2024. Dostupné online na: <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780198743095.003.0002>.

⁵⁵ GREENE. *For the law, neuroscience changes nothing and everything...*, s. 1783–1784.

⁵⁶ MORSE. *Brain Overclaim Syndrome...*, s. 400.

⁵⁷ MORSE. *Brain Overclaim Syndrome...*, s. 399–400. „*Causation cannot be an excuse per se for an internalist, who accepts responsibility, because all behavior is caused and thus all behavior would have to be excused. [...] Once one has assumed that responsibility is possible, causation cannot excuse per se.*“

⁵⁸ MORSE, Stephen. Psychopathy and the law: the United States experience. In: MALATESTI, Luca. McMILLAN, John. *Responsibility and Psychopathy*. Oxford: Oxford University Press, 2010, s. 42.

⁵⁹ Súčasná interpretácia „duševní poruchy“ podľa § 123 zákona č. 40/2009 Sb. Morseho záverom protirečí.

⁶⁰ MORSE. *Psychopathy nad the law...*, s. 46.

zodpovednosti.⁶¹ Tiež argumentuje, že v prípade určenia limitov trestnoprávnej zodpovednosti je zvyčajne postačujúce vychádzať z behaviorálnych prejavov.⁶² U ľudí s DPO či psychopatiou poukazuje na to, že sú schopní sledovať vlastné záujmy a vyhýbať sa riziku, ktoré by znamenalo hrozbu pre nich samých, čo naznačuje racionalitu ich konania.⁶³ Tomu napokon napovedá i preklad názvu jednej zo štúdií zaoberajúcich sa formovaním morálnych úsudkov ľudí so psychopatiou: „*Psychopati vedia, čo je dobré a zlé, len im je to jedno.*“⁶⁴

4. Akrasia v práve

Morse zdôrazňuje, že právo je psychologicky podmieneným fenoménom, ktorého funkčnosť vyplýva zo skutočnosti, že ľudia sú zámerne konajúce bytosti a ich zábery je možné regulovať systémom premís pozostávajúcich z noriem či hodnôt. Tieto premisy sa premietajú do nášho usudzovania o tom, čo je právne, prípadne morálne akceptovateľné. V prípade, ak by sme predpokladali, že ľudia nie sú schopní porozumieť a používať tieto premisy, právo by nedokázalo plniť preventívnu a ani regulatívnu funkciu.⁶⁵ To znamená, že právo vo vzťahu k svojej pôsobnosti vyžaduje schopnosť umožňujúcu sformovať úsudok koherentný so systémom stanovených noriem, nepotrebuje však ontologický dôkaz potvrdzujúci existenciu slobodnej vôle vo vzťahu k riadeniu sa stanovenými normami.⁶⁶

Morse tak spochybňuje dôležitosť konceptu slobodnej vôle v práve a nahrádza ho tým, čo nazýva *folk psychology*.⁶⁷ V tejto perspektíve to znamená, že pre pôsobnosť práva by malo byť postačujúce, že človek je na základe znalostí či sociálnej skúsenosti schopný usúdiť, kedy je jeho konanie v rozpore so stanovenou normou. Týmto spôsobom Morse naznačuje, že ambície modernej vedy zmeniť podobu práva sú neadekvátne.⁶⁸ V takomto chápaní by to znamenalo, že hoci akratické konanie môže predstavovať v práve praktický problém s potenciálne závažnými dôsledkami, súčasné vedecké poznanie nepostačuje na radikálnu zmenu perspektívy vo vzťahu k posudzovaniu jeho dôsledkov, resp. súvisiacej zodpovednosti. Navyše, ako tvrdí Morse, aj keby sme súhlasili s názorom deterministov, veda stále nedokáže vo vzťahu k hodnotovému systému normatívne vymedziť kritéria „správneho“

⁶¹ Tamtiež, s. 48.

⁶² MORSE. *Brain Overclaim Syndrome...*, s. 399–400.

⁶³ MORSE. *Psychopathy nad the law...*, s. 51.

⁶⁴ CIMA. *Psychopaths know right from wrong but don't care*.

⁶⁵ MORSE, Stephen J. Neuroimaging Evidence in Law: A Plea for Modesty and Relevance. In: SIMPSON Joseph R. *Neuroimaging in Forensic Psychiatry: From the Clinic to the Courtroom*. Chichester: John Wiley & Sons, 2012, s. 346.

⁶⁶ MORSE, Stephen J. The Non-Problem of Free Will in Forensic Psychiatry and Psychology. *Behavioral Sciences & the Law*, 2007, 25, s. 219. Citované dňa: 10. 8. 2024. Dostupné online na: https://scholarship.law.upenn.edu/faculty_scholarship/151.

⁶⁷ MORSE. *Neuroimaging Evidence in Law...*, s. 346.

⁶⁸ Viz napr. MORSE, Stephen J. Chapter 16 – Neurolaw: Challenges and limits. *Handbook of Clinical Neurology*, 2023, 197, s. 235–250. Citované dňa: 11. 8. 2024. Dostupné online na: <https://doi.org/10.1016/B978-0-12-821375-9.00003-7>; CATLEY, Paul. CLAYDON, Lisa. Chapter 17 – Why neuroscience changes some things but not everything for the law. *Handbook of Clinical Neurology*, 2023, 197, s. 251–264. Citované dňa: 11. 8. 2024. Dostupné online na: <https://doi.org/10.1016/B978-0-12-821375-9.00016-5>.

a „nesprávneho“, rovnako, ako nedokáže jednoznačne určiť vedecké limity trestnoprávnej zodpovednosti.⁶⁹ Zdá sa teda, že z praktických dôvodov posudzovania akratického konania v práve by nemalo byť dôležité, či sa prikloníme k Platónovi a všetko konanie budeme považovať za zámerné konanie, alebo ho budeme spolu so Searlom považovať za bežný fenomén, v ktorom sa prejavuje sloboda nášho rozhodovania. V oboch prípadoch budú podmienky našej zodpovednosti rovnaké.

Záver

Komplikovanosť problému akrasie sa prejavuje v definičnej nejednoznačnosti samotného pojmu. Táto nejednoznačnosť je podmienená zložitou procesov a javov, ktoré súvisia s prejavmi akrasie. Tie samé mnohokrát odolávajú pokusom o neproblematickú interpretáciu, či už ide o vedomé vôľové akty, formovanie racionálneho úsudku alebo reflexiu hodnotovej diskrepancie medzi úsudkom a konaním. Môžeme ich zároveň považovať za významné faktory porozumenia nielen fenoménu akrasie, ale i právne relevantnému konaniu vo všeobecnosti. Trend vedeckého optimizmu súvisiaci s rozširujúcim sa horizontom poznatkov v oblasti neurovied poukazuje na príležitosť k tomuto porozumeniu dospieť. Zdá sa zrozumiteľné, že neurovedecké poznanie môže prispieť k chápaniu akrasie, otázne je ale, či povedie k naplneniu ambiciózne predikcie zmeny podoby práva tak, ako to predpokladali napríklad Greene s Cohenom. Tento predpoklad bol v texte problematizovaný prostredníctvom úvah Stephena Morseho, ktorý spochybňuje, že neurovedy majú potenciál zásadnej transformácie nášho chápania práva.⁷⁰ Argumentuje totiž, že interpretácia základných normatívnych konceptov je mimo pôsobnosti exaktných vied, a to aj v prípade, ak by sme mali napríklad možnosť identifikovať biologické koreláty špecifických procesov súvisiacich s právne relevantným konaním. Zároveň zdôrazňuje, odvolávajúc sa na Humovu tézu, že určenie kritérií trestno-právnej zodpovednosti nevyplyva zo zistení vedeckého skúmania. Tento predpoklad môžeme aplikovať i vo vzťahu k posudzovaniu kritérií právnej relevancie akratického konania, ako i v kontexte prípadných snáh o praktické riešenia antisociálneho rozmeru akratickosti.

Naznačený skepticizmus voči predpokladu, že poznatky z oblasti neurovied spôsobia transformáciu základných právnych paradigiem, ale nie je možné stotožniť so spochybnením dôležitosti implementácie modernej vedy pri skúmaní niektorých právne relevantných fenoménov, akým je aj akrasia. Práve v jej prípade môže takto orientovaný výskum prispieť napríklad k analýze špecifických predpokladov porušovania právnych noriem, či napomôcť pri objasňovaní dôvodov nedostatočnej efektivity niektorých preventívnych opatrení a formulácii návrhov spoločenských a právnych mechanizmov s cieľom zabezpečiť vyššiu mieru konformity voči stanoveným normám.

⁶⁹ MORSE. *Neuroimaging Evidence in Law...*, s. 348.

⁷⁰ V tejto súvislosti je zaujímavý názor vyjadrený v texte Iskry Filevy a Jonathana Tresana, v ktorom autori predkladajú tézu nutnosti eliminácie retributivistických zásad trestania, avšak popierajú, že takýto „morálny progres“ môže mať súvislosť s neurovedami, ako to predpokladajú Greene s Cohenom. Viz FILEVA, Iskra. TRESAN, Jonathan. Will retributivism die and will neuroscience kill it? *Cognitive Systems Research*, 2015, 34–35, s. 54–70. Citované dňa: 13. 9. 2024. Dostupné online na: <https://doi.org/10.1016/j.cogsys.2015.07.005>.

Príspevok je výsledkom riešenia projektu „Hodnoty v práve“, ktorý je financovaný Vedeckou grantovou agentúrou Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky a Slovenskej akadémie vied (projekt č. 1/0619/21).